

Sorti

Gjennom hele sangerlivet har det ligget en tanke i Bjørns bakhode om at han kunne ha gjort ting annerledes. Han opplever at det har med selvtillit å gjøre, og spør retorisk: «Og hvor får du *den* fra?» Han mener bestemt at han ikke fikk den hjemme, og sikter til oppveksten i det lille bygdesamfunnet hvor det ikke var vanlig å flytte ut, og i hvert fall ikke å ta en utdanning: «Du skulle ikke gjøre noe som var annerledes. Og operasanger var i hvert fall annerledes. De snakket jo i to generasjoner om onkelen min som sluttet som gårdbruker og ble lærer. Og det var jo kolossalt». Bjørn tror det er mange i hans generasjon som har opplevd det samme.

De siste årene har Bjørn gjort flere konserter i forbindelse med Den kulturelle spaserstokken. «Og da kommer gamlingene og takker deg for at du gjorde akkurat den eller den sangen. Og de sitter med tårer i øynene». Bjørn spør seg hva som er «viktige konserter». Etter et langt liv som sanger, har han kommet fram til at det å bygge en karriere er én ting, men at det viktigste må være å nå fram til publikum, uansett om det er på en stor operascene, i et lite grendehus eller på et gamlehjem. Bjørn forteller at han har tenkt mye på hva som er viktig i selve livet, og tror at han ville ha mistet mange av sine kjerneverdier om han hadde valgt å satse fulltid på sangen. Bjørn formidler samtidig at han er klar over at dette kan tolkes som «et selvforsvar». Og selv om han blant mange andre typer oppdrag har gjort over 40 operaroller, er det fremdeles mye han ikke har fått utrettet: «Men det er et valg å være dem på Monolitten. Og når man er kommet godt opp i 60-årene så skal en vel ikke ha så veldig store drømmer. Da er man vel litt på overtid».

«Man sitter jo inne med noen erfaringer som har farget livet», sier Stian om sitt sangerliv: «Det er klart, mye hadde jeg ønsket annerledes. Det ble sånn som det ble». Når han går igjennom sin livshistorie, opplever han seg sviktet av «viktige personer», men innser samtidig at det nok var hans eget ansvar til syvende og sist:

Jeg har tenkt mange tanker både i løpet av de aktive sangerårene, men også etterpå, og det er mange typer resonneringer man kan ha. Jeg hadde et bra materiale, en bra stemme og en stemme som folk likte å høre på. Jeg tror jeg kan tillate meg å si det. Men jeg mangler noen biter i personligheten som har gjort at jeg ikke har greid å sette grenser eller stille krav. Jeg tror faktisk at det er ganske mange sangstudenter og sangere som bærer på en type skuffelse: «Hvorfor sa ikke lærerne det, eller hvorfor jobbet de ikke med det? Hvorfor forsøkte de ikke å løse problemet på et tidlig tidspunkt? Men jeg har jo på mange måter valgt å legge i fra meg disse her tingene og si at jeg har hatt mange fine opplevelser.

Flere informanter har sluttet som aktive sangere, blant dem Synnøve og Petter. Andre har tenkt på hva det vil innebære å avslutte sangerkarrieren en gang i framtiden. «Jeg elsker jo det jeg holder på med når det er gøy!», uttrykker Hedda som spør seg hva hun skulle ha gjort hvis hun måtte slutte å synge:

Altså, jeg er pedagog, men jeg har ikke lyst til å undervise. Det finnes masse man kan gjøre, men jeg vet ikke. Det løser seg sikkert men – hjelp! Hvis jeg slutter, vil jeg jo fremdeles være sanger i mitt hode. Jeg har jo identiteten min der. Av og til så sier jeg til meg selv at jeg kan være fornøyd fordi jeg har fått realisert. Jeg har opplevd så mye, jeg har vært sanger og levd av det. Selv om det går til helvete nå, så kan jeg i alle fall si til meg selv at jeg har vært der. Jeg vet hva det er! Og så kan jeg heller leke med andre ting. Gjøre mine sære små prosjekter. Det er ikke så ille det?

Også Gitte er inne på at det i framtiden vil handle om å bevare sangeridentiteten:

Særlig som sopran så vet jeg jo at på et tidspunkt blir mindre og mindre konserter. Så jeg er i gang med å tenke på min framtid. Det er en prosess som tar lang tid. Man knipser ikke bare i fingrene, for det er jo en del av ens identitet å stille seg opp på en scene og framføre musikk å få en klappsalve. Jeg har tatt noen kurs og vil kanskje bevege meg et eller annet sted hvor jeg kan bruke det jeg har lært gjennom et aktivt liv som sanger. Hvorfor skulle jeg skyve bort 20 års erfaring? Altså, jeg skal selvfølgelig bruke det jeg kan, jeg må bare omforme det til noe, og ikke bare til undervisning.

Det å anvende sangerlivets erfaringer for å etablere egen kreativ virksomhet slik Gitte her er inne på, er noe Solveig og Petter allerede har iverksatt. Synnøve har derimot valgt sangundervisning som sin hovedbeskjeftigelse, noe også Andreas ser for seg langt fram i tid. Julia uttrykker

på sin side at hun har tatt seg i å tenke på hvilket «sjokk» det ville ha blitt hvis hun brått ble syk og måtte gi seg. Fordi det har «gått sakte oppover», mener hun at den naturlige veien er at det skal «gå sakte tilbake». Julia presiserer samtidig at sangere må bli mer selvkritiske med alderen: «Mange holder på for lenge, og det låter *ikke* bra». Tone tror også at karrieren vil opphøre av seg selv fordi det ikke lenger vil være fysisk mulig å synge: «En pianist vil kanskje kunne spille fint til han er 70, kanskje lenger. En dirigent vil kunne dirigere til han dør. Jeg trøster meg med at hvis jeg ikke har de alt for store kravene, så kan jeg holde på en stund til», sier hun.

Kirstens største opplevelse som sanger kom i forbindelse med en konsert i Tyskland, hvor hun gjorde en foredragskonsert med samtidsmusikk. Hun fikk fantastiske kritikker i avisene, og selv opplevde hun at det aldri før hadde stemt så godt verken teknisk eller mentalt. Det hun likevel tenkte var: «Dette var prikken over i-en. Jeg har aldri sunget så bra. Kanskje skal jeg slutte nå? – Men jeg sa det ikke til noen». Dette ble Kirstens siste offentlige konsert. Hun angrer ikke, og forklarer at hun hadde fått sunget de verkene hun hadde drømt om å framføre, og at hun valgte å gi seg mens hun var på topp. «Kanskje kjente jeg også på at det ikke ga meg den samme gleden som før. For jeg har jo så mye annet som jeg synes det er kjempeartig å holde på med, og jeg ble jo sett der også». Skulle hun ha startet opp innenfor musikkbransjen i dag, hadde hun valgt å bli instrumentalist «med større muligheter for å spille sammen med folk; til å musisere. Og til de som vil bli sangere vil jeg anbefale å begynne sangutdannelsen ganske tidlig. Men det er jo et livslangt løp da».

Som fast ansatt i operakoret, begynte Stian i slutten av 40-årene å planlegge hva han skulle gjøre som 52-årig pensjonist. Han forteller at det var mange i miljøet som ikke visste hva de skulle gå til etterpå, for de hadde «aldri gjort noe annet enn å synge». Selv var han sikker på at en frilanslivelse ikke var aktuell. Dette hadde også med pensjonspoengopptjening og økonomi å gjøre. Stian opplevde likevel at det var vanskelig å starte en ny karriere i academia, og at miljøet ikke var «så raust – altså at det jeg hadde med meg i bagasjen egentlig ikke var noe verdt». Det var heller ikke så givende å undervise i sang, fordi lærerstudentene ikke alltid var

like motiverte: «Og du skal være så fleksibel på alle områder, du skal favne alle ting og det som står deg nærmest, sangen, det havner langt i bakevjen på en måte». Stian tok seg i å tenke: «Herregud, hva har jeg brukt tida på? Var det sånn det skulle ende liksom?» Han opplever dessuten at det har vært et dilemma å sette et endelig punktum, at han lenge ikke ville stenge døra helt: «Har jeg sluttet å synge? Og så kom det jo en del forespørsler, og så takket jeg ja, og så angret jeg med å takke nei igjen og sånn da. Så nå er det jo ingen som spør lenger, naturligvis».

Stian synes det er trist at fast ansatte operasangere «plutselig forsvinner ut bakdøren» når de går av med pensjon: «Jeg synes operahusene har vært veldig dårlige på å gi disse sangerne en flott sorti». For Ingrid del var det imidlertid «viselig innrettet» at hun ble pensjonist i en periode hvor det var mye turbulens i ledelsen i operahuset. «Det var deilig å slippe faktisk. Men sammen med solistkollegaene gråt jeg masse. Jeg har jo levd der halve livet». Ingrid legger til at det er en «rar» følelse ikke å være en del av det, men at hun ikke ser på seg selv om «ute av dansen ennå – og innimellom er man jo ikke det heller». Likevel sier hun:

Karrieren kommer ikke og besøker deg på gamlehjemmet, altså. Og det synes jeg vi ser: Teppet går veldig fort ned, og du blir veldig fort glemt på mange måter. Det er øyeblikkets opplevelse, så de sangerne som var fantastiske da jeg begynte og som kanskje gikk av for 15 år siden er det ingen som vet hvem er i dag. Og det er ganske skremmende at de færreste blir husket.

Samtidig opplever Ingrid at hun ikke *må* synge. Hun tror at sangere som ikke er opptatt av andre ting enn å synge; «sanne sangersangere», får det mye tøffere når de må slutte. «Du må sette ord på hvorfor du synger og bevisstgjøre det for deg selv. Og når jeg nå har ferie i fire uker så får jeg ikke abstinenser. Da tenker jeg: 'Gud, så deilig at jeg slipper'». Full pensjon dekker regningene akkurat, forteller Ingrid. Hun har stor arbeidskapasitet og har lyst til å holde seg «gående». Hun underviser i sang, men har vært i tenkeboksen: «Hva har jeg egentlig lyst til å gjøre?».

Jeg føler at jeg står ved et veiskille. Jeg kan jo synge, jeg fikser det jo. Jeg har ikke noen sanglige problemer og høres ikke ut som om jeg er 90. Vil jeg gi slipp på det? Jeg kjenner at den ligger der litt, ikke sant? Men det er noe med å bli frilanser. Vi fast ansatte har jo bare blitt fortalt hva vi skulle gjøre. Så jeg har jo ikke det nettverket, og jeg vet jo ikke hvordan jeg skal gjøre det heller. Man får jo lyst til å gjøre noe annet, at man på en måte blir litt forsynt. Men så

er det utrolig gøy når du står midt oppi det. For det er livet ditt, ikke sant? Det er dét det handler om. Og selv om det går litt opp og ned og ikke alltid føler deg verdsatt, og du tenker: «Åh, jeg slutter». Men så gjør du det ikke likevel, ikke sant. Så det er de motsetningene der som er veldig sterke. Jeg kunne ha prøvesunget og søkt meg ut i igjen til Europa for å se hvordan det hadde gått. Da hadde jeg i hvert fall prøvd. Men jeg har ikke den «driven» lenger. Samtidig er det jo fantastisk å stå der å holde på, ikke sant. Om du så synger på sykehjem hvor noen sitter og holder seg for ørene, eller om du står på hovedscenen med 1500 mennesker, så er det et eller annet med at du kjenner at du lever. Og hele den prosessen hvor du driver og leter og prøver og blir forbannet og ikke få det til, og hvor du jobber deg igjennom det – for det er jo ikke likt! Det er kanskje både det skumle og det mest spennende ved hele yrket, at ting forandrer seg gjennom alle årene. Og det du syntes var kjempelett da du var 21, det ville ha vært umulig i dag. Og motsatt. Og det du trodde du hadde skjønt i går, det finner du ikke igjen i morgen.

Brage er opptatt av den klassiske sangens framtid, og opplever at det er et tankekors at kroppen ikke er mer til stede i klassiske sangeres faglige selvbilde ettersom sangere jobber uten mikrofon: «Klassisk, hva er det da? For meg så er det alt uten mikrofon! Og det er klart at om femti år så kan man ikke si det lenger». Renée Fleming er også opptatt av hvordan den framtidige klassiske sangerverdenen vil fortone seg, og hvordan sangere passer inn i et større kulturelt bilde. Hun registrerer at mange

think the answer to the salvation of classical music is to tap into the obsession with celebrity to find artists who can make the industry seem less classical. Others predict that what has been called «the cult of celebrity» is a sure path to ruin. (Fleming, 2005, s. 131)

Som musiker, og primært klassisk musiker, opplever Fleming (2005) at det hennes ansvar å forstå «both the mechanics of the business itself and the changing role of classical music in contemporary culture» (s. 127).

«Det her er det siste jeg gjør!», oppfatter Henrik at mange sangere bedyrer etter en konsert. Han tror ikke helt på dem, og sier lattermildt: «Det er bare tull, for de holder jo på. Og jeg vet ikke helt om jeg skjønner det selv en gang, hvorfor jeg holder på». Fleming (2005) uttrykker på sin side at hun selvfølgelig kunne tenke seg å synge i 20 år til eller enda lenger: «But if I have a good voice for just another twenty days, then I only hope I can be dignified enough to recognise that and step aside gracefully» (s. 149).

«Det handler om å leve her og nå, om å plassere ting og legge ting fra seg [...] Finne en mening med tilværelsen», opplever Stian:

Jeg kan kjenne på en sorg eller et savn – jeg sitter liksom med fasiten i hånden, ikke sant? Det har vært mange faser i livet som har betydd veldig mye for meg, og når jeg blar i utklipp så får jeg jo positive bekreftelser. Og nå har jeg kommet til et punkt i livet hvor jeg har kunnet ta det til meg. Ting jeg har fortrenget til fordel for bekymringer. Så sånn er livet vårt da.